

הודית עשור

שיח משתתפי מלחמת יום הכפורים

במלאות עשר שנים למלחמת יום הכיפורים, התכנסו אברכים ובוגרים — מבני הישיבה שהשתתפו באותה מלחמה — בצילא דמהימנותא בחג הסוכות שדמ"ת והעלו זכרונות, סיפרו את אשר עם ליבם, והודו לה' על הצלתם. הדברים שנאמרו בכינוס זה הובאו להלן.

המשתתפים בשיח :

הרב יוסף אנסבכר — ישיבת הכתל

הרב מרדכי בראלי — ישיבת חורב

הרב יוסף בן שחר — ישיבת הכתל

הרב שלמה גולדשטיין — הישיבה לצעירים

הרב יששכר וסרלאוף — התיכון הדתי — צפת

הרב חיים סבתו — ישיבת מעלה אדומים

הרב שמעון גרשון רוזנברג (שג"ר) — ישיבת הכתל

עשור למלחמת יום הכיפורים — שיח לוחמים

"ואגין זכותא עליהו כי סוכה"

(ערכין לב:)

ש ל מ ה : בעזרת ה', נפתח את המסיבה, התכנסות לאמירת "מזמור לתודה", במלאת עשר שנים למלחמת יום הכיפורים. נראה לי שכל אדם, אשר השתתף במלחמה זו, מרגיש שחיה זו משפיעה על כל אשר עבר עליו מאז ועד עתה, בכל תחומי החיים. אני מרגיש שכל השקפתי והתייחסותי לבעיות החיים, לשאלות הרוחניות, ללימוד תורה ולעבודת השם, נובעת מתוך אותה אימה, אותו חסד, אותה מלכות של הימים הנוראים — בירח האיתנים תשל"ד.

תחילה אפתח בקרבן תודה. התודה — קדשים קלים ונאכלת ליום ולילה, ומדרכנו — עד חצות אותו יום. מדוע שונה קרבן תודה מיתר הקדשים הקלים שנאכלים לשני ימים ולילה? הסביר הנצי"ב ב"העמק דבר" שזה מצד "ברוב עם הדרת מלך" — כשמהללים ומשבחים את הקב"ה צריך להיות השבח ברוב עם — "בקול רינה ותודה המון חוגג". אם יאכל קרבן תודה בשני ימים ולילה, יעשה בעל הקרבן כמה סעודות קטנות, כל יום לקרובים אחרים. לכן, דחקה התורה את זמן האכילה, והרבתה בכמות האוכל — ארבעים חלות תודה, מהן עשר חלות חמץ — על מנת שהבעלים יעשה סעודה אחת גדולה ורבת משתתפים; ואז יתקיים "ברוב עם הדרת מלך".

אם כן, יש לפרסם את הנס ולהודות לקב"ה ברוב עם, ואסור להחמיץ ולדחות את הבאת הקרבן. אם עבר על אדם מאורע, גס, ישועת ה', השגחה פרטית הנראית גלוי לעין, הרגשה המסוככת עליו — "סכותה לראשי ביום נשק" — אז אסור להחמיץ את ההודאה על כך. אם עוברים עלינו מאורעות נוראים כל כך ואנו לא נותנים את הביטוי להם, ואין אנו שמים אותם על לבבינו — הרי חטאנו באותו עוון, שהנביאים דיברו עליו בצד השלילי. בישעיהו סוף פרק מ"ב נאמר: "מי נתן למשיסה יעקב... הלא זו ה' חטאנו לו... וישפך עליו חמה אפו ועונו מלחמה... ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לבו, וכן לאידך גיסא, כאשר ה' עושה עמנו חסדים, מחויבים אנו להתבונן בהם, לתת אותם על ליבנו, לבוא ולהודות לה'. הרי כל התהילים מלא תודה לה'.

תמיד הרגשתי שחטאנו בכך שלא קבענו לעצמנו סעודת הודיה פעם בשנה, להודות

על נס הצלתנו. צריך לתקן את הדבר, וכל שכן — כעבור עשר שנים ולכן, טרחנו והשתדלנו מאד, ב"הקרבת קרבן תודה" במעמד זה. רציתי להזכיר את ה"חיי אדם", המביא, שכל אדם שנעשה לו נס, מן הראוי שיקבע לו "פורים קטן" וכן הוא היה עושה פורים קטן לו ולמשפחתו, ותאר את הנס שנעשה לו: היתה שריפה גדולה בחצרו, הרבה בתים נפלו, היו הרבה הרוגים, ואלו במשפחתו — כולם ניצלו לחיים (אמנם, הרכוש אבד, והיו פצועים) ועל זה קבע הודיה לדורות למשפחתו, וכתב שפשיטא שזוהי סעודת מצוה אף ללא אמירת דברי-תורה.

ואכן, אם נבוא בחשבון, מה נעשה לכולנו, לכלל ולפרט באותם ימים קשים, הרי כל ישראל היו במצב של ה"חיי אדם". בעצם, על כל מדינת ישראל נפלה החומה, וכולם היו עלולים להפגע. כולנו יודעים שלמעשה, אין הסבר ברור, מי בדיוק עצר את הסורים ברמת הגולן... והסכנה היתה כל כך גדולה, כל כך קרובה, כל כך מחושית. אם כן, ערב זה הוא קרבן תודה בשותפות עם כלל ישראל.

ש ג"ר: כמה מרגשותיו של ר' שלמה נראו לי כרוכים קצת בהסתייגות, ואותם רציתי להציע כאן. ראשית, לגבי הרגשת התודה ידוע לנו שלעתיד לבוא כל הקרבנות בטלים, וקרבן תודה לא בטל. וכן מופיע גם, שכל התפילות בטלות ותפילת תודה — לא בטלה. המהר"ל מסביר שלעתיד לבוא ש"עין בעין יראו" וכן כשם שמברכים על הטובה כך יברכו על הרעה, לא תהיה שייכת תפילה ולא יהיה שייך קרבן שהרי אז אין מה לבקש מהקב"ה. מה שיקרה לאדם, יהיה הטוב השלם והגמור, וממילא אין מקום להתפלל תפילה של בקשה או של שבת. בבהירות שלעתיד לבוא לא שייכת תפילה או קרבן. מה שבכל זאת ישאר לעתיד לבוא? אומר המהר"ל — התפילה על העבר, התפילה של התודה; זה הדבר היחיד שישאר לעתיד לבוא. לכן, לעתיד לבוא רק קרבן תודה ישאר ושאר הקרבנות בטלים. הרגשתי את הדבר גם ביחס להרגשת התודה. חלילה לי כמובן, לכפור בטובה. ברור שכל יהודי שניצל, וכמו שר' שלמה אמר שכל עם ישראל ניצל, הדבר הזה מחייב תודה רבה ועצומה. אבל, מאידך גיסא, אדם יכול להודות באמת רק לעתיד לבוא. כשהוא נמצא בסוף ההסטוריה, כשהוא רואה את התהליך עד סיומו, כשהוא רואה את הטוב במוחלטותו, אז הוא יכול באמת להודות. אבל, כל זמן שהוא נמצא בעצומו של התהליך, ועדיין איננו יודע לאן הדברים מוליכים, התודה מטבעה תהיה מוגבלת. וכאן אני מגיע לנקודה השנייה, למלחמת יום הכיפורים. ללא ספק, מלחמה זו השפיעה השפעה עצומה גם על הפרט, וגם על כלל ישראל, על כל מה שמתרחש בחברה בארץ. השאלה אם זו ההשפעה שהיתה צריכה להיות. כלומר, אם אמנם למדנו את מה שהיינו צריכים ללמד מאותה מלחמה. ההרגשה שלי, שכבר מלווה אותי זמן רב, שהדברים לא הלכו בכוון שהיו צריכים ללכת. כלומר, אם צריך לדבר על יום הכיפורים אז דוקא מבחינת הבקשה לעתיד, ולא מבחינת התודה על העבר. כמובן, שגם לעבר יש מקום; אבל עיקר החשיבות צריכה להיות בחינת הבקשה לעתיד. כלומר, מה אנחנו עדיין צריכים ללמוד

ולעשות, אחרי כל מה שהמלחמה הזאת למדה אותנו. סוכות כידוע זה חג השלום. בסוכות, כך כתוב, שאדם יושב בצילא דמהימנותא, יושבים בצל האמונה. לא נאמר שיושבים באור האמונה, אלא יושבים דוקא בצל האמונה. ידוע מה שכותב הרב ב"אורות הקודש" שיש צל שהוא יותר גדול מהאור. מה בדיוק הכוונה, אינני יודע. אבל, מכל מקום, ההרגשה שלי, שיש דברים באמונה שאינם מביאים אור אלא צל. דוקא הצל הזה יש לו כח יותר חזק מהאור של האמונה. כתוב בספרי חסידות שיש בחינה של חושך שהיא למעלה מהאור. בחינה של אי הבנה, של אי ידיעה, שהיא הרבה יותר גבוהה מהידיעה עצמה. ודוקא מאי הידיעה אפשר לשאוב אמונה הרבה יותר מאשר מהגדרות וידיעות ברורות. אני חושב שגם ביחס למלחמת יום הכפורים — מצד אחד הדברים, המאורעות, כל מה שהתרחש מביא לכל שמרגיש את הדברים המון אמונה. אבל האמונה שלי, לפי הרגשתי, היא לא תמיד אמונה בהירה. זאת אומרת, יש בה צל, יש בה חושך, יש בה תמיהות. לא מיבעיא כל אותן נפשות יקרות שאינן עימנו, ואנחנו נזכרים בהן כל פעם — וזה עצמו, תמיד כשחושבים עליו מעורר שאלות; אלא אפילו כל המציאות שלנו, כל האידיאולוגיה שלנו, אני מתכוון האידיאולוגיה הציונית דתית. אני חושב שיש כאן סימן שאלה גדול בכל הנושא הזה, ושאנשים לא העמיקו, לא התבוננו, לא תפשו את התשובות לאותו צל אמונה. זאת אומרת, מצד האמונה — האמונה אינה נחלשת. להיפך, היא מתחזקת הרבה יותר, ודוקא מכח הצל שבה. הנקודה שלישית היא רעיון שראיתי היום, רעיון של ר' נחמן מברסלב, שמאד מצא חן בעיני. הוא מביא את המדרש הידוע (שמופיע גם בזהר הקדוש) איך יודעים שישראל נצחו בדין? מי שיוצא וכלי זינו בידו, מי שיוצא והלולב בידו, זהו הסימן שהוא ניצח בדין. שואל ר' נחמן: מי שניצח במלחמה, מניח את כלי הנשק, מה הוא צריך לטייל הלאה עם הרובה שלו, עם החנית שלו, בשביל מה זה טוב? והוא עונה: הנצחון המוחלט על עמלק הוא בלתי אפשרי, רק לעתיד לבוא. אנחנו נהיה תמיד במלחמה. הנצחון שלנו הוא בזה שאנחנו לא מתיאשים וממשיכים הלאה להתחזק את הנשק. ממשיכים הלאה להתחזק את הלולב והאתרוג ולא נשברים באמצע, ממשיכים הלאה להלחם ולא נשברים באמצע. אני לא מרגיש שיש כאן נצחון משום בחינה שהיא: לא מבחינה ארצית, ולא מבחינה רוחנית-פנימית — אבל את אותה נקודה של להמשיך הלאה ולהחזיק את הנשק, ותכונת ראשית כל לנשק הרוחני — אני חושב שזאת המסקנה הראשונה. וזה הנצחון הגדול שלנו, שנמשיך הלאה להלחם ולהאבק, ולא נניח את כלי הנשק מידינו. נראה לי שדוקא מתוך התודה צריך להגיע לבקשה. מטריד אותי העתיד. קרו כאן דברים נוראים, אבל מה המסקנות — מה ההשלכות האישיות והכלליות, האם הדרך שאנחנו הולכים בה היא הדרך? בזמנו התעוררו בי המון מחשבות. כגון, האם הדרך הציונית היא הדרך האמיתית, שהרי היתה פה מכה קשה לציונות. אני מניח שעוד ידברו על הדברים האלו...

ש ל מ ה : ברצוני להשיב לר' שמעון. לא התעלמתי מהכאב הזה, אך היה לי ספק אם

לפתוח בנושא הזה, כיון שרצייתי לפתוח פתח אחר — של המאורעות שעברו עלינו והודיה לה' על הצלתנו. .

אכן, לא התעלמנו. אני נזכר, שבמלחמת של"ג, כאשר הגיעונו הבשורות המרות על נפילת כמה חברים, ביניהם ר' אריה שטראוס הי"ד, היינו בנאפח בדרכנו למקלחת, אחר ימים שהיינו פזורים בשטח ברמת הגולן. כשקבלנו את הידיעה בכאב רב, נזכרתי במה שאנו אומרים במוסף של יוהכ"פ "מה נדבר פני מישרים דובר, ומה נענה לממנו מענה... גמלנו טובות ושלמנו רעות, ומה יש לנו עוד צדקה ולזעוק עוד אל פני המלך".

מצבנו הקשה וחסרונונינו אחר מלחמת יוהכ"פ — לנגדנו תמיד. אך אולי יש יותר עומק בזה. כולנו הרגשנו שמלחמת הלבנון — שמלבין עוונותיהם של ישראל, ומבצע של"ג — "כש"לג ילבינו" — סובב שוב סביב העבודה בבגדי לבן של יוהכ"פ, ודרך היסורים האלו מתלבנים עוונותיהם של ישראל. ושמה למרות כל מה שאמר ר' שמעון, דוקא בגלל אי הידיעה ורוב הספקות — יש להגיע לדרך של יעקב איש תם, "תמים תהיה עם ה' אלקיך".

כאשר מגיע לנקודת אי הידיעה ואי ההבנה — צריך להרתע וזה סימן שאין זה מתפקידנו לדעת.

חז"ל הדגישו הרבה את מצות ערבה, שאין בה טעם ואין בה ריח. ראיתי במדרש תהלים, מזמור ק"ב: תפילה לעני כי יעטוף... (דור שהוא מבחינת עני)... פנה אל תפילת הערער (והיה כערער בערבה) ולא בזה את תפילתם תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל י"ה" — וחז"ל דרשו: אמר ר' יצחק כלפי דורות אמרו, שאין להם לא נביא ולא כהן ולא בית המקדש שיכפר עליהם, אלא עוד תפילה אחת שנשתייר להם, שהם מתפללין ב"ה ויוהכ"פ. ולא תבזה אותו מהם — הוי ולא בזה את תפילתם". זה מה שנשאר לנו — הדור האחרון. רק הנהגה של ר"ה ויוהכ"פ. היסוד של הדור האחרון, שאין לו נביא, כהן וביהמ"ק ועוד — הוא לעבוד את ה' כדרך הערבה. עם הא הידיעה. "תכתוב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל י"ה" — רבנן אמרי אלו הדורות שהן כמתים במעשיהם ובאין ומתפללין לפניך ב"ה וביוהכ"פ ואתה בורא אותן בריה חדשה. ומה להם לעשות — ליקח הדס ולולב ולהלל אותך". וכן הסוכה: "סכותה לראשי ביום נשק" — המלחמה הזו — אם אפשר להתבטא כך — היתה יותר מלחמת סוכות מאשר יוהכ"פ. יש ב"שפת-אמת" בכמה מקומות, שבדורות האלה הסוכה יותר מגינה. סוכה — ערבה — הושענא רבה, כשמגיעים ליום האחרון, ואז תהיה הישועה הגדולה. אקרא משפט אחד מהשפ"א: אחר כך ראיתי שגם אא"ו (החידושי הרי"מ) אמר כעין דברים אלו, שנקרא יותר צלא דמהימנותא".

ברור שהיינו חייבים לחזור בתשובה, ורב הכאב על מצבנו. אך מעבר לכך, עם כל אי ההבנה, קיימת החובה הפרטית להודות "כארבעה שצריכים להודות".

חיים : למדונו רבותינו שפותחין בכבוד אכסניא, ואני מבקש להודות לבעלי הבית על

האירות. ולא על האירוח בלבד, אלא על ההזדמנות שניתנה לנו להודות ברבים לגומל לחייבים טובות. ביום שני האחרון התחלתי להניח תפילין בתפילת שחרית ופתאום תפסתי את עצמי: לפני עשר שנים ביום הזה ישבתי מן הבוקר ועד הערב נתון להפגזות בלתי פוסקות כשהיילים סוריים מסתובבים סביבי. איך אני יכול לקום היום כרגיל? הרי צריך הייתי להשכים ולהסתגר בחדר, כמו שכותב הרמב"ם על יום הצלתו: "שלא אראה שום אדם באותו יום" — לכן, אני מודה שוב על ההזדמנות.

לגבי מה שדברו הרב שג"ר ור' שלמה, אני מודה שאין בי לא מן השאלה ולא מן התשובה. אודה על האמת, הרהורים אלה לא חלפו בראשי באותו זמן כלל — נתון הייתי כולי במלחמה. חייתי לא בצל אמונה ולא באור אמונה, אלא בגילוי האמונה. פתאום גליתי שאני באמת אדם מאמין זו היתה בשבילי תגלית גדולה, ותגלית זו רכוש היא לי מכל מה שעברתי במלחמה — רכוש שאני שומר לעצמי עד היום הזה. בימי המלחמה ידעתי והרגשתי בביורר שיש אלקים בשמים. באותו יום שני (י"ב בתשרי) חשבנו האם הטנקים הסוריים יכבשו את המדינה ויהרגו נשים וילדים או שייעצרו? לא חשבתי אז על רעיונות והשקפות, אלא על השאלה מהו האדם בכלל, ומהם החיים, מהי אמונה באלקים ומה זו ארץ ישראל. לפיכך, גם הערב לא אדבר על השקפות ורעיונות אלא על הרהורי לב פשוטים.

התחושה הראשונה שאני מבקש לזכור היא שבכל ימי המלחמה התנגנו לי בראש הוידויים בניגוני יום הכפורים. כל הזמן לחמנו עם אשמנו... בגדנו... ועם חזרה בתשובה. — זו היתה חויה מיוחדת. הרי נלקחנו לקרב ממש מתוך תפילת מנחה של יום הכפורים. ומצד שני — פרקי הלל אותם שרנו בימי חג הסוכות, במלחמה. פרקי הלל ופסוקי וידוי, כשהם מעורבים יחדיו ומנוגנים בניגון של סליחות הם החויה הראשונה הזכורה לי.

ביום ראשון (י"א בתשרי) בבוקר כשהתארגנו לעלות לקרב, עבר בחור מן הישיבה מטנק לטנק ואמר: "חבר'ה, תחזרו בתשובה, אולי אנחנו הולכים למות", ואמירה פשוטה זו, היתה בשבילי חויה מסעירה.

אני חושב שאחרי ימי כפור רבים בישיבה, זו היתה הפעם הראשונה שחזרתי בתשובה באמת. פשוט, לקחתי את עצמי הצידה ואמרתי בקיצור: "אני מתחרט על כל העוונות ומקבל עלי לקיים את כל המצוות". כך, ברגע אחד — והרגשתי את שמחת החזרה בתשובה.

וידוי זה היה מעורב עם פרקי ההלל של סוכות. מאז המלחמה יש פרק בהלל שכשאני קורא אותו אני מרגיש שכל מלה בו חיה בתוכי, ואני מבקש לקרוא אותו גם הערב, בתחושה עמוקה של תודה להשם.

— אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני —

— כי הטח אוננו לי ובימי אקרא —

— אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא —

— ובשם ה' אקרא אנא ה' מלטה נפשי —

- חנוך ה' וצדיק ואלוקינו מרחם —
- שומר פתאים ה' דלותי ולי יהושיע —
- שובי נפשי למנוחכי כי ה' גמל עליכי —
- כי חילצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי —
- אתהלך לפני ה' בארצות החיים —
- האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד —
- אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב —

פסוקי וידוי עם ניגוני הלל הם הזכרון הראשון שלי: אני זוכר שראיתי את הטנקים בוערים אחד אחד. אנחנו היינו כמעט האחרונים על הכביש. פגעו גם בנו. התחלנו לרוץ. ירו בנו מכל הכוונים. רצנו וראינו בדרך הרבה אנשים נשכבים. השתטחנו על איזו גבעה... באותו רגע נדרתי כמה נדרים. הגדר הראשון שנדרתי שם, כשכדורים שורקים מכל עבר היה שלא לדבר סרה באף אחד מישראל. במלחמה הזאת ראיתי דברים שהפליאו אותי, ואני מתכוון למסירות הנפש של האנשים.

בטנק לידי היה בחור מאופקים. לא ראיתי בו לא תורה ולא מצוות. הוא ניגש ואמר לי: "אפשר להכנס לטנק?"

"בבקשה תיכנס — אמרתי — מה הבעיה?"

אומר לי הבחור: "אני מחפש טנק".

אני שואל: "למה אתה מחפש טנק?"

והוא עונה: "תראה, שלשה טנקים נשרפו לי. אינני יודע איפה הצוות, ואני מחפש טנק כדי להמשיך את המלחמה...".

אני זוכר את התחושה שלי אז. שאלתי את עצמי מה נותן כח לבחור הזה לעלות לטנק הרביעי ולהמשיך את המלחמה. ואז אמרתי לעצמי: "אני עולה ביום מן הימים לאוטובוס עם אדם מהרחוב, ואינני יודע עליו ולא כלום. אולי גם עבר ארבעה טנקים שרופים במלחמה והיום הוא עומד לידי באוטובוס עם שיער ארוך, ממש כמו אותו בחור שהצטרף לטנק שלי. הרי האנשים האלה הצילו את חיינו ממש, כמה תודה אנו חייבים להם".

ועוד ספור פשוט ורגיש, היה עם המט"ק שלי. זה קרה בלילה שלפני היום בו נפגענו. באותו לילה (מוצאי י"א בתשרי) היינו בנאפח, במחצבה היה חושך. מסביב נראה היה כמו בל"ג בעומר. מדורות של טנקים עולים באש והרבה פצועים מסביב שצועקים: "אל תדרסו אותנו בשרשראות". נשארו שעתיים ללילה. אמרו לנו שסורים מסתובבים ויתכן שיחטפו אנשים. לפי ההוראות, סכמנו שכל אחד ישמור חצי שעה בטנק כולם היו עייפים אחרי יומיים בלי מזון ובלי שינה, מאז הצום. המט"ק אמר שהוא ישמור ראשון. השעה היתה 2.00 בלילה. הוא היה יהודי בן ארבעים, בעל משפחה. בצוות היינו שלשה בני ישיבות צעירים ולא הכרנו כל כך אחד את השני. נרדמנו מייד. ב-4.00 הוא מעיר אותנו. שאלנו אותו: "למה לא הערת אותנו למשמרות שלנו?", והוא ענה: "לא היה לי לב להעיר אתכם", קשה לי להסביר את זה פה, כי לכאורה,

או מה אם הוא שמר שעתיים? אבל כל דקה שם היתה ארוכה כמו שנה. כל אחד שמר בתורו, רועד מפחד ומחכה לרגע שבו יעיר את הבא אחריו, ולאיש הזה לא היה לב להעיר אותנו והוא שמר במשך כל השעתיים והמשיך ביום הלחימה הבא, יהודי שאפילו לא הכיר אותנו. הדבר מאד הרשים אותי ואז נדרתי את הנדר הראשון. הנדר השני: נדרתי שאם הקב"ה יציל אותי, אקים מקום תורה. ראיתי במלחמה מהו כוחה של תורה. כשעלינו לטנקים ביום הראשון בנאפח, עמדה מולנו קבוצת טנקים שירתה עלינו. כל טנק שלנו עלה לעמדה, ירה כמה פגזים וירד. המעמד זכור לי כמו היום: טנק עולה, יורד, ואחר עולה במקומו. כל שניה להיות שם למעלה, בעמדה, היתה סכנת נפשות. היו כאלה שנשארו שם שתי דקות, היו שנשארו שלושים שניות. אני זוכר, כשעלינו, מה שנתן לי את הכח להשאר עוד שגיה היה התורה. הרגשתי שהתורה שלמדתי נתנה לי כח להשאר עוד חצי דקה. זה קשה להבין ולמדוד — חצי דקה או ארבעים שניות — אבל ברגע שרציתי לרדת, ואמרתי: "נירה עוד פגז", ואז כל אחד ירה כרצונו, ויכולנו לרדת או להשאר — התורה נתנה לי כח להשאר.

הנקודה השלישית, בה פתחתי ואותה איני שוכח, היא האמונה באלוקים. זו שוב חויה אישית שקשה להעביר אותה, אבל היה ברור לנו שהאלקים מנהל אותנו, משגיח עלינו ומוביל אותנו. תחושה ברורה, חדה, וחד משמעית. היינו שם ארבעה אנשים, ודברנו כמה שעות לנוכח המראות שהיו שם; ישבנו ודברנו על מצבנו. הרגשנו כל הזמן שהאלקים אתנו.

המלחמה הזאת היתה לי קשה מאד. יש פה אנשים שיודעים: שבועות אחרי כן עוד חלמתי עליה ופחדתי פחד מוות, ממש רעדתי מפחד. רכוש אחד נשאר לי ממנה: הידיעה הבהירה שאני מאמין באלוקים. את זה השגתי, וזה נשאר שלי. הרמב"ם אומר: "יהיו לך לבדך ולא לאחרים איתך" — אי אפשר להעביר את זה לאף אחד אבל גם החיילים החילוניים הרגישו בזה. אני לא יודע איך, אבל אני יודע בכירור, שכל הפלוגה שהיתה איתנו הרגישה שיש פה אנשים מאמינים. ראו על האנשים שהם מאמינים באלוהים, ואני לא מתכוון לתפילות. האמונה הזאת היא שנתנה לי את הכח, את השלוח ואפילו, לפעמים, רגשות של שמחה ומאז משולבים אצלי פרקי הלל ופסוקי וידוי עם אמונה ותשובה.

עוד נקודה אחת: כשעזבנו את הטנק וחפשנו את כוחותינו, פגשתי את מוטי ואת יעקב והם הזמינו אותי לאכול אתם. הייתי המום: הארץ עומדת להכבש ואנשים יושבים פה ואוכלים, זה לא הסתדר לי. ראיתי את הטנקים הסוריים, היתה שמועה, שמופצים את גשר בנות יעקב, היתה שמועה שהם נוסעים לכוון תל אביב, ופה החבר'ה יושבים ואוכלים סרדינים. אני לא הבנתי את זה, אבל הזמינו אותנו לאכול על הטנק של יוסי. נטלנו ידים, ברכנו "המוציא", אמרנו דבר תורה וזימון. פרטים מאד שגרתיים עבור כל אחד מאתנו, אבל אני זוכר שאז כל פרט: נטילה, ברכה, זימון — כאלו קבל רוח חיים והיה חויה בעצמה.

רציתי לספר עוד על כוחה של ההלכה, על חזקה ועצמתה בכל מצב: מקרה ראשון

ביום השני היה עם שקיעת החמה. רצנו ברגל ממקום שירו עלינו והגענו לטנק של ר' יוסי, ואז המפקד — שדברתי עליו קודם — החליט שצריכים לחזור לטנק שלנו, שנפגע. הלכנו ארבעה אנשים לבד בתוך נאפח והגענו לטנק, ואז היתה לי תאווה גשמית להניח תפילין אמרתי לעצמי שאני מוכרח להניח תפילין. כל אחד הוציא את התפילין והניח. אמר מישהו שהחמה שקעה, והחל וכוח אם אפשר להניח או לא. התאווה היתה כל כך גדולה... אבל ההלכה יציבה וחוקה. (אגב, תאווה כזאת היתה גם ליטול לולב).

מקרה שני היה כשרצו ללכת לחלץ גויות מהשטח של אותו מארב נורא ובקשו ממני ללוות את הקבוצה, אלא שאני כהן. ושוב היה דיון הלכתי אם מותר לכהן ללכת במצב כזה או לא.

ומקרה נוסף, וגם הוא הלכה צרופה: ישבנו ארבעה אנשי צוות, חלקם בהלם, כשהסורים מקיפים אותנו. היו לנו רק רובה אחד ורימון אחד ומישהו עורר שאלה, אם יבואו הסורים האם מותר לנו להתאבד, או עדיף לפול בשבי בידי הסורים. אני חושב על זה היום, שלא עלה בדעתנו שום שיקול, מלבד השיקול ההלכתי, אם יבואו הסורים, האם מותר להתאבד במצב כזה, או לא.

ש ל מ ה : "לך דומיה תהילה" — זה כל החיים, תוצאה של אותה מלחמה. מעין מה שחז"ל אמרו: "כל עילויים של ישראל — מהמדבר" — כל עילויים מהמקום הזה: באמונה, בתורה, בגבורה — בכל דבר. אנחנו יצאנו למלחמה בשעה 9.00 בלילה, במוצאי יום הכפורים. הגענו ליפתח ושאלתי את יוסי בן שחר איך הוא מרגיש, והוא ענה לי שהוא רועד והוא לא בטוח שמקור... הגענו לימ"ח והחוויה העיקרית שאני זוכר משם היא החולשה הגופנית האיומה אחרי יוה"כ.

הגענו לטנקים והיתה הרגשה של חולשה ותרדמה, של חוסר הבנה לכל מה שהולך. היינו ממש ילדים קטנים ביחס להסתכלות שלנו היום. באנו לימ"ח חשוד, טנקים לא מזוודים; האוכל היחידי שהיה זה חלות יבשות שסיפקו לימ"ח, כנראה בערב יוה"כ. לא היו שם תחמושת ולא בגדים, שלא לדבר על נשק. המצב היה נוראי: אני זוכר את החולשה האיומה כל הלילה. איך אפשר לצאת מהאווירה של יום הכפורים לאפיסקופ ולנסות לחבר אותו, ולהיתקע עם האצבעות ולסחוב תחמושת... התפללנו שחרית בערך בשעה 10.00. הרב שג"ר ודאי זוכר. ארבעה טנקים מהפלוגה שלנו היו מוכנים לצאת לדרך: הטנק של שג"ר, הטנק של הסמ"פ שלנו ועוד שני טנקים, וזה אחרי שחבריה כבר יצאו קודם. ישראל ויינשטוק יצא כבר ב-6.00 בבוקר. נפרדנו אחד מן השני, אמרנו שלום. נכנסתי לטנק, הנעתי — הטנק נסע שני מטרים.

היינו צריכים "לקחת" ימינה כדי לעלות על הדרך, ולא היה היגוי, לא ימינה ולא שמאלה. לא היתה ברירה דוממנו מגוע ונשארנו ב"יפתח". שלושת הטנקים האחרים עלו לרמת הגולן ונפגעו מיד בעליהם, באותו יום נורא במחצבה, במארב הסורי. גוד 93 נפל שם. אני נשארתי ביפתח וכך עברתי את השלב הקשה ביותר של המלחמה.

אחת ההרגשות שלי אחרי המלחמה היתה, שעם כל השתתפותי בקרבות הקשים — בעיקר בשלב הפריצה והלאה, הרגשתי כאילו לא הייתי במלחמה. כמעט לא סבלתי הרגשה של נסיגה ובריחה.

על כל פנים נשארתי ב"יפתח" עת הגיעו בשורות מרות מהחזית וגם ראינו בעינינו — במחנה יפתח עלינו על גלי אבנים שמהם רואים את הרמה, התבוננו במלחמה המתנהלת בבית המכס והאזנו לקשר. היה זה מראה נורא.

בערך 2.000 בלילה החליפו לנו טנק ועלינו לרמה. אני מוכרח לומר שקיבלתי הלם. לא ידעתי בכלל מהי רמת הגולן. לא הבנת מה הולך כאן. מה שלנו — ומה שלהם. כשהאיר היום, יום שני בבוקר, וראיתי בסיסים שלנו, לא הבנתי מה הולך כאן, לא הצלחתי לקלוט שהסורים העמיקו כל כך.

מצבינו לא היה טוב. היינו מבולבלים ורעבים. התקדמנו לבד. טנק בודד, בלי קשר בלי מפקד, בלי ידיעה לאן בכלל אנחנו נוסעים. אחה"צ הגענו לשערי נפח, אחרי שכבר הצליחו לשחרר אותו מהסורים. בדרך ירו עלינו קצת, אבל זה לא היה משהו רציני בנפח היה די שקט ונטוש. פתאום יוצא לקראתי איזה קציין־דת של הבסיס בנפח, ושואל אותי: "רוצה יין ותנ"ך?" — "ודאי", השבתי. קבלתי ממנו כמה בקבוקי יין ותנ"ך שלם שליוו אותי עד סוף המלחמה.

יום שלישי, ג' תשרי היה עבורינו סיוט בלתי נשכח. בבוקר עלה המפקד החדש שלי וגמון, ששמו נודע לתהילה לאחר־מכן ברמת הגולן. היינו יום שלם תחת הפגזות ותחת המטרייה של ספר תהילים. לא היה לי למה לקוות ולמה לצפות. רש"י מביא אודות בנות לוט, שהן חשבו שאין איש בארץ, שהכל ריק. לא ראינו כל עזרה, לא רכב פינוי ולא מזון. כל שראינו היו מספר מטוסים. לקראת ערב השתתפנו בהסתערות ויצאנו בלי פגע.

יום רביעי הוא אחד הימים הזכורים ביותר במלחמה. יצאנו עם שחר. כל החטיבה, לגרש את אחרוני הסורים מרמת הגולן. הסורים כבר היו קרובים לקו הסגול. היה לנו עימות עם כוחות חי"ר שירו עלינו בזוקות. היינו שם טנקים רבים, אחד ליד השני ולפנינו הרבה חי"ר סורי. הם ירו ללא הפסקה וגם אנחנו לא טמננו ידינו בצלחת, והיו ב"ה פגיעות רבות. ואז, טנק שלנו שכנראה ירו לעברו והוא רצה להתחמק, נסע לאחור. הוא לא הבחין בנו, כי עמדנו מאחוריו ולא היה לנו קשר, והוא פשוט עלה עלינו — על הצריח! גלגל המתח הקדמי נהרס ונפגעו תאי הזיוד. (הקב"ה עזר, ולאחר שהגענו למקום שקט, בדקתי וראיתי שארגז הזיוד שבו היה כל הציוד האישי שלי, ושקית התפילין שבתוכה מכתב ברכה מהרב צבי יהודה ששלח לי לחתונתי, לא נפגע כלל.)

לאחר שבקשנו ממנו "לפנות" את הצריח שלנו, הטנק הזה ירד מאיתנו אך אנחנו יצאנו מכלל פעולה, ויכולנו לנוע רוורס בלבד.

באותו מקום היה לנו קרב עם חיל סורי שניסה לעלות על הטנק שלנו. כאן אני חייב להצטרף למה שאמר חיים אודות הגבורה של מפקדים בישראל (— גם ללא תורה —).

זהו דבר שלא יאמן וגמן לבדו לחם בו את מלחמת חיינו. הוא ניסה מכאן וניסה מכאן, נסע קדימה ולאחור ולבסוף עם העווי שלו חיסל את הסורי. נכחנו לדעת שאנחנו פשוט איננו יעילים במקום הזה ועלינו לחזור אחורה ולתקן את הטנק. לכן, הוצאנו אלונקה והכנסנו לטנק עשרה פצועים — חילים סדירים, ממש ילדים, שנטפו דם, ידיהם ורגילהם פגועות, שמנו אותם על הטנק בכל פינה, כולל על הצריח, הכל תחת אש, ונסענו לאחור.

נזכרתי אז בגמ' מסכת ר"ה ש"אין מ. כירין מלכויות של פורענות ואע"ג דאמר רב נחמן כל כי האי ריתחא לירתח רחמנא עלך וליפרוקינן לא מזכירינן". וזה היה לי תימה עד היכן הריתחא? היא כל כך נוראה, ועוד דבר על אותה יציאה. באותו רגע לא מרגישים, אבל אח"כ מסתכלים על זה בצורה אחרת. תחת אש יצאת מהטנק, חילצת פצועים, הרי בעצם לא היה כל סיכוי, זו היתה גיא נוראה, ובכל זאת יצאת. ומאז הבנתי שני דברים: "כן בקודש חזיתך" . . . כמו שחיים אומר, שאם אתה פעם אחת חווה, אז זה לתמיד. וחז"ל אמרו שבמצרים המלאכים היו באים ומביאים כדי מים ודגים לתינוקות שהאמהות היהודיות הם יולדות בכור. וכתוב שכאשר בני"ה היו על הים. היו אלו התינוקות, הראשונים שאמרו "זה אלי ואנוהו", כי הם כבר זכו להתגלות. אמרתי כמה פעמים לחיים בהקפות: (בעצם אולי אסור להגיד זאת, אבל בגלל קדושת החג אני מרשה לעצמי). כשתהיה התגלות . . . בענין של "כן בקודש חזיתך", שהם יראו תחילה. אני רוצה לומר שכל המגדלים נשברו לאור המאורעות הללו. כל המגדלים של הקנאה, התחרות והכבוד, של כל דבר! כמו שהאור-החיים אומר על "אנוכי ה' אלוקיך" — שכל המוסכמות, כל הערכים, הכל נפל כשהקב"ה גילה כבודו במצרים. ואני חושב שזה היה (לפחות לבני התורה) הענין העקרי של עבודת אותו יום כפורים נורא. היתה אותה ידיעה שאין עוד מלבדו, ושינוי כל הערכים ויחסי חשיבותם. על כל פנים אוסיף לספר את חסדי ה'.

נסענו לאחור והגענו לנפח. היה זה בערב סוכות. פנינו את כל הפצועים לתאג"ד. היה קצת שקט ואני נכנסתי לאחד המשרדים להתפלל שחרית ראיתי שם טלפון. לא חלמתי שיש שם קו אך בתנועה אוטומטית הרמתי את השפורפרת וענה לי קשר. אמרתי לו שאני מבקש להתקשר הביתה. והוא אמר — בכבוד, תתקשר בעוד חצי שעה. התפללתי שחרית, והתקשרתי הביתה — להורי ולאשתי — וספרתי להם שאני יושב בתחנת קשר, וש"העסק" לא נורא כל-כך. ובאמת, לי באופן אישי, חוץ מהחולשה, הצמאון והרעב, לא היה נורא כל כך. למותר לציין את אשר עשתה בשורה זו בבית . . .

המשכנו בדרכינו לאחור והגענו עד עליקה. שם פגשנו את שלמה שרעבי ואת ישראל וינשטוק, שהיה שם עם קליע של ח"ש בתוך תא הדלק בטנק שלו, ובחסדי ה' עלינו, תא הדלק לא הוצת.

תשאלו מדוע הגענו לשם? התשובה ברורה. — על מנת לקיים שתי מצוות עשה מן התורה. באותו יום הגיעה גידת מים (אני זוכר שדיברנו עם החברים על אפשרות

שאולי יוצאו אותנו הביתה. עד כדי כך היינו כחולמים... רחצנו פנינו, ידינו ורגלינו. היה שם יהודי טוב שבנה לנו סוכה במחפורת של טנק ובאתו לילה, ליל ראשון של סוכות קיימנו מ"ע דאורייתא — אכילת פת בסוכה, ואני משוכנע במאת האחוזים שלשם כך הגענו לשם. התפללנו שם מעריב ואכלנו פת. אחר כך — (אינני יודע כיצד היתה לי ההעזה) — לקחנו את השמיכות והלכנו לישון בסוכה. בלילה באו להעיר אותנו, ואמרו לנו שאמורה להיות הפגזה. חזרתי לטנק. בבוקר נטלנו לולב, היו לנו שם ארבעה מינים. קיימנו לפחות דאורייתא. אני לקחתי איתי אתרוג, אותו קניתי עוד לפני יום הכיפורים. ובנתיים תקנו לנו את הטנק. הצטרפנו לכוחותינו והתפרסנו ליד עיין זיון, למרגלות הר אביטל והתכוננו לקראת הפריצה. חשבתי על דברי חז"ל שאמרו, בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון... אני נפרע לכם מראשון... ומביא לכם את ראשון".

נמצאתי בטנק של וגמן, שהיה סגן מפקד הכח שלנו. החטיבה שלנו כבר היתה מנופצת לרסיסים. היו בערך 40 טנקים שחולקו ל-4 כוחות. עשרה טנקים בכל כח. נסענו על זחלים לקוניטרה. אנחנו היינו בטנק שוט-מטיאור. כל הטנקיסטים יודעים — זהו טנק מיושן ואיטי. שאר הטנקים בכח היו מחטיבה שכנה והם היו שוט-קל — מהירים ויעילים. בקוניטרה צפינו על קרב הפריצה וראינו שם מראות נוראיים. החטיבה של שמואל וינברג ובני לנדאו פרצה ראשונה. כלים רבים נפגעו להם. המח"ט שלנו, שאיתו היינו בקשר כל הזמן (אורי אור, אלוף פקוד הצפון של היום) נפגע פגיעה ישירה. רק ה' שמר עליו, ואני מדגיש שה' שמר עליו, כי הוא הוליד אותנו באש ובמים, וגם זה מצטרף למה שחיים אמר בענין החילוניים... ובכן, הוא עבר לטנק שלי, כי הנגמ"ש נפגע, ויצאנו לפריצה. קיבלנו הוראה לנוע. מפקד הכח שלנו נסע ראשון ואנחנו אחריו. נסענו במהירות הבזק. הדרך מקוניטרה על "ציר אמריקה" דאו, היתה ירידה. נסענו במהירות עצומה. הטנק שלנו היה טנק מיושן ומפקד הכח הקדים אותנו בהרבה. זכור לי שהוא צעק בקשר: "משנה, תתקדם אלי, אני כובש לבד את כל סוריה, אתה מעכב את כל הכח".

תוך כדי נסיעה ירינו הרבה לאגפים, ולפתע סטה הטנק שלנו מהדרך ונפל לכור עמוק, ומעצמת הנפילה הטנק נפל פנימה והועף החוצה. כמה דברים קרו לנו. דבר ראשון — כל יתר הטנקים הקלים התקדמו והצטרפו אל המפקד. דבר שני — אנחנו יצאנו מהבור הזה עם קנה תותח מלא בחול ואבנים (על זה נאמר "ולא נתן למוט רגלינו, בעת הנפילה החלה רגלי להסתבך בצידוד, ובשניה האחרונה — הצלתיה בחסד ה"). המשכנו לגסוע בעקבות הכח שחלף, ולא ידענו אם לירות או לאו. ידענו שאם נירה פגו — יתפוצץ הקנה. אך לא היתה ברירה, והחלטנו שיהיה אשר יהיה — נירה. ואני מעיד בזאת שמים וארץ: אם יאמר לך תותחן שאפשר לירות בקנה מלא חול, אבנים ובתנועה — ולפגוע — לא תאמין! ואנחנו ירינו ופגענו וירינו עוד כמה פעמים עד שהטנק התמלא בכלוך, גזים וכו'. הדבקנו את הכח שלנו, הם היו כחן ארנבה והלילה ירד.

לילה של "ל"ג בעומר" — מדורות מסביב, כלים פגועים — שלנו ושלחם. כיון שהנק שלנו היה קצוץ-קנה, התחילו החברה לפרק אותו. כל מי שבזקק לחלק חילוף, לקח משלנו כי ידעו שלמחרת הטנק חוזר אחורה. היה זה יום שישי ערש"ק חול המועד. אחד המפקדים ביקש לחזור חזרה כיון שלא חש בטוב, והמפקד שלי התנדב להחליף אותו. בבוקר, כשהתבצעו החליפין, התותחן של אותו מט"ק — חולה אמר, שגם לו כואב הגב והוא רוצה לחזור לאחור. עבורי היה זה רגע נורא. המט"ק שלי ביקש שאבוא איתו ואני בכ"ז טענתי — דיני נפשות — הוא הרי כן מרגיש טוב. ואני רוצה להשאיר עם הצות שלי. היו אילו רגעים קשים ביותר עד שוגמן אמר לי: "שלמה, אני לא רוצה לחשוב עליך את אשר אני חושב עליו". .. עמדה בפני החלטה — קדוה"ש או ח"ו חילול השם. לקחתי את התרמיל שלי ואת בקבוק היין אשר שמרתי במיוחד ועברתי לטנק החדש — שוט-קל. אני חייב לומר, שבאמת נסותרות דרכי ה', ושההעברה הזאת הצילה חטיבה שלימה באותו יום אח"צ.

ומעשה שהיה כך היה. יצאנו במובלעת הסורית מחזן ארנבה והחילונו לנוע לכיוון דרום. כל אותו יום שישי היו לנו קרבות די קטנים עם חיילי חי"ר, ירינו פגענו והתקדמנו. בצהריים נפצע בראשו מפקד הכח שלנו. חבשו אותו ופינוהו לאחור. והמפקד שלי הפך להיות מפקד הכח. הגענו לכפר נסג'. המקום הזה היה שיא המלחמה שלי. עשינו הפסקה קטנה לחימוש ותידלוק וחשבנו שה"עסק" נרגע. הגיעו טריילרים עמוסי ציוד ותחמושת, יצאנו מהטנקים וראינו קצת שמש. שם פגשתי את יוסי בן-שחר וכל החטיבה הסתובבה שם רגועה. פתאום שמענו בקשר שמפקד האוגדה קורא למח"ט "חדל התארגנות, נוע לכיוון הכפר — דרומה כי מגיעים לשם כוחות אויב גדולים מאוד". עד שהמח"ט העביר את הפקודה עבר זמן. בנתיים ביקש וגמן מהצוות לעזוב הכל, להכנס לטנק ולנוע. גענו קדימה — טנק בודד.

הבטתי — כתותחן — בפריטלסקופ וחשכו עיני. מולינו ליד גבעה גבוהה מאוד ראינו טנקים רבים. הם נעו באטיות לעברינו. צעקתי לוגמן: "אני מזהה אותם, תן לי לפתוח באש". והוא — סרב בתוקף. המשכנו להתקדם. היה זה לקראת קבלת שבת, סמוך לשקיעת השמש. אנחנו באנו מכיוון מערב והם — ממזרח, כשהשמש בעיניהם. באומץ רב של וגמן — המפקד — התקרבו והתקרבו עד שהגענו למרחק של כ-100 מ' מהם. תפסנו עמדה ועדין לא נתנה לי רשות לירות, עד שהם צמצמו למרחק של 60 מטר. אז קיבלתי פקודת אש. ככל הידוע לי היינו טנק יחיד. יתכן שעוד אחד הזדנב מאחרינו. וב"ה, היה זה באמירת מזמור שיר ליום השבת, בלי מתח — לא כ"כ פחדתי, לא הבנתי ואולי לא ראיתי את הכל, ב"ה — פגענו שם לפחות בשבעה טנקים אחד אחרי השני. יריתי שם "מעייכים" ומכל הבא ליד. אלי נעים — ממש נעימים מעשיו, הוא הטען קשר שלנו, למרות שנפצע המשיך לטעון פגזים ללא לאות. פגענו שם גם באנשי צות שלהם שניסו לברוח ועשינו שם ממש נקמה בגויים. זכור לי שכאשר אמרו לנו שהם עירקים חשבתי שלהם זה ממש מגיע מפני שעם הסורים יש לנו קרבת גבול, דין ודברים, אבל אלו שבאו מארץ מרחק, סתם להצר לישראל. זו היתה קבלת

הפנים המגיעה להם. אחרי המדורות שהדלקנו שם הזניקו את כל האוגדה, חיל האויר הגיע והעירקים ספגו שם מהלומת-פתיחה רצינית ביותר. אחרי המלחמה ערכו שם סיורים וכל מפקדי הגדוד והחטיבה באו וסיפרו מה שראו שם — חילים עירקים זרוקים על הצריחים וטנקים רבים פגועים מפגיעות-ישירות כן יאבדו כל אויבך ה'... לסיכום אומר: הלימוד העיקרי שלמדתי במלחמה הוא שהכל יום הכיפורים, והכל צריכים לדעת שעל זה נכתב "ימים יוצרו ולא אחד בהם" — וזהו יום הכיפורים. ויודעים שבאמת ישנו יום אחד אמיתי והוא משפיע על הכל, וכל החיים צריכים להבנות ממנו. וזהו, אני חושב, לקח חשוב מאוד בעבודת ה'. אם ישנו משהו טוב במלחמה זו, למרות שאנו מאוכזבים מהתהליך הכללי, ולא מבינים מה הולך ומה הכיוון הלאה, אבל בכ"ז את פרקי עבודת ה' שלמדנו אנו צריכים להדגיש ולהביאם בפני תלמידינו. ישנו שפ"א האומר שחנוכה היה הנס האחרון שנעשה לישראל לפני שגלו ולכן — אומר השפ"א — אנו צריכים לשאוב ממנו עד שיבוא משיח, ולכן הוא נקרא חנוכה שמחנך אותנו עד לביאת המשיח, ולכן עושה ה' ישועות בקרב הארץ, כדי שנלמד מכך. נתפלל לה' שילבין עוונותיהם של ישראל ויפרוש עלינו סוכת רחמים וחיים ושלום וכמו שכתוב, שה' פורש סוכה לצדיקים ומצילן ביום נשק — ביום בו ישיקו העולם הזה והעולם הבא.

ה ר ב כ ז : הדברים האלה ששמענו לכאורה פוגמים בשמחת החג, אני עכ"פ בקושי יכול לדבר, אבל האמת היא שכאשר אנו מתבוננים, ורואים שחג הסוכות נקבע אחרי יהו"כ זה לא בכדי, הרמב"ם כותב שהאדם צריך להיות שמח וטוב לב, בזמן המועד השמחה היא על מי מגוחות הכל שקט, זה לא כל כך פשוט אבל זו המצווה. שמחה שייכת רק בזמן שהאדם משתחרר מן התאוות שלו, ומבין שהכל הבל הבלים, וזהו בעצם השמחה האמתית, וזה הזמן שבו האדם נמצא עם עצמו.

בשמחת בית השואבה בבית המקדש שרו על כפרה "אשרי זיקנתינו שכיפרה על ילדותנו" וכו' היו צריכים להוריד את התאוות, להסיר את המכשולים ורק אז שייך שתהיה שמחה. מוזכר שם ג"כ, שתלל הזקן היה אומר: אם אני כאן הכל כאן. יש מספר גישות במפרשים בהסבר פשטם של דברים, וגם רבינו יונה הביא את הענין הזה כאחד היסודות החשובים "אם אין אני לי מי לי" ואולי אפשר לומר שאם האדם תופס את עצמו, וחי את עצמו ויודע מה הוא ומה גדלותו, אז האני שלו נמצא, אבל במידה ואינו יודע אז כל הענין לא שווה, ואז לכל השמחה אין ערך — "אם אין אני לי מי לי".

מתוך הדברים שנאמרו כאן, וזה בולט במיוחד בדבריו של ר' חיים שאנשים פתאום תפסו את עצמם והתחילו להאמין, אנשים פתאום התחילו להרגיש אמונה, תפסו את עצמם, בדרך כלל בחיי המעשה היום יומיים לא תמיד מרגישים בדברים הללו. טרודים בכל מיני ענינים והדברים מתנהלים בצורה שונה. ופתאום מגיעים מאורעות כאלה, והאדם מתחיל להתעסק יותר עם עצמו, ולראות מי הוא בכלל, הדברים האחרים

בכלל לא מעסיקים אותו, הוא מרגיש שהכל הבל הבלים, ואז הוא יכול להיות בשמחה, ואולי זהו גם הסבר מדוע השמחה של סוכות מגיעה אחרי הכפרה של יום הכיפורים. כתוב בפרק ב' בתהילים (שיר של יום לסוכות) "זבח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו ביגע אלקים" "זבח תודה" זה שייך לחג הסוכות והמשך הפסוק "ושם דרך" אל תקרי ושם דרך, אלא, ושם דרך לשום את אורחותיו של הקב"ה בעולם הזה. אחרי התודה להקב"ה, אחרי שאתה מרגיש את עצמך גדול, אחרי שאתה נפגש עם האני שלך אז אפשר לשום את אורחותיו של הקב"ה בעולם הזה, וזו למעשה המטרה בהתכנסות זו, הלאו שנוכח לראות בשמחה האמיתית של "ישע אלקים" יחד עם כלל ישראל.

ש ל מ ה : היציאה של הדור-שלנו-בישיבה למלחמת יוה"כ לא תואר בלא התורה והעבודה שלמדנו ושראינו בישיבה בכל השנים שקדמו למלחמה. יש לומר שכל השנים שלפני, היו הכנה אליה, והשנים שלאחר המלחמה היו תוצאה ממנה. עכ"פ כולנו יצאנו למלחמה ונטלנו עמנו את תפילת נעילה שהתפללנו בישיבה, והדברים ששמענו מר' יעקב לפני הנעילה של אותו יוה"כ הנורא, ותפילת "אבינו מלכנו" ליד הכותל. מדי שנה במוצאי יוה"כ ליד הכותל אני נזכר באותו מוצאי יוה"כ. היינו ליד הכותל בודדים. כבר כיבו שם את כל האורות, ואנו ירדנו לומר "אבינו מלכנו" יש בזה דבר עקרי. ואומר רק ברמז בגלל קוצר הזמן: כתוב בתהלים "ימים יוצרו ולא אחד בהם" ובחז"ל שתי דעות: דעה אחת אומרת שזהו יוה"כ ודעה שניה — זהו יום השבת. ומור שיר ליום השבת שרמזתי עליו לעיל הוא החוט המקשר. מזמור שיר ליום השבת — למשבית מזיקים מן העולם, זו ההרגשה שעברת את כל המלחמה וכאילו לא היית שם, וישעיהו נביא אמר שיש דרך של "בשובה ונחת תושעון". אני חושב שלדורנו הפשט הוא: אני אמרתי בשובה ונחת תושעון, ותאמרו לא, כי על סוס נגוס, יש לכם דרך של בשובה ונחת כדי להנצל מחבלי משיח וממלחמת גוג ומגוג והיא — כל המקיים ג' סעודות בשבת ניצל מחבלו של משיח וכו', ותאמרו — לא, כי על סוס נגוס — כוחנו ועוצם ידינו. יש להתחזק בעבודה של השבת, בהכרה שאפשר לנהל את כל העולם בדרך של מי מנוחות, שלווה עונג ונחת. הרי למעשה כל יוה"כ — כדי שיהיה בעולם שבת. דבר נוסף: עם "אבינו מלכנו" של מוצאי יוה"כ ועם "תהא השעה הזאת שעת רחמים ועת רצון מלפניך", זה הולך איתנו לכל החיים ולא ישכח.

ה ר ב ה ד ר י : כשהרב כץ נסע לבקר את האנשים בחזית הדרום, הוא שהה שם כשבוע ימים וחזר לקראת שבת. הוא בא אז להתפלל בשבת בישיבה, והאריך לספר על כל מה שראה וחווה; וזכרני שליויתי אותו חזרה העירה ומתוך דבריו הבנתי כי מהרגע שיצא לדרך עד שחזר, לא החליף בגדיו ואפילו לא פתח את כפתור כותנתו. פרשתי לעצמי שזה בגדר: "הארון וישראל ויהודה וגו' על פני השדה חונים, ואני אבוא אל ביתי וכו'" — דהיינו, חובת ההזדהות והנשיאת בעול עם העומדים במערכה. אכן,

הפער בין הלוחמים לבין אנשי העורף מחייב שגם בסעודת ההודייה יהיו בעלי הנס "המחותנים" העיקריים. ההרגשה שלנו היתה והיא מתחזקת הערב ביתר שאת ככתוב ב"חזו בני": "מעגל של תלמידים שנתארכה קומתם והפכו לענקים, ואתה תמה, מי כאן הרב ומי כאן התלמיד".

עבודת ד' בהתלהבות ובשמחה כפי שגרמזה כאן מזכירה את מה שספר הרב ר' נחום נריה, שעסק אז בקבורת החללים, בימי' חוהמ"ס. והנה מאוחר בלילה כשהתפנו אנשי החוליה מעבודתם, נעמדו בפינת בית הקברות ואמרו "שיר המעלות", "הן הלילה מלילות שמחת בית השואבה" ממש כדברי הגמרא: "מסתכלים ביום המיתה ואומרים שירה".

כשנכנסנו בערב שמחת תורה לחדרו של הרב שג"ר, בבית החולים רמב"ם, כמעט ולא ראינו מאומה מלבד תחבושות, והוא בשקט ובשלוה מקבל את יסוריו, ואנו אין בפנינו מילה.

בתקופה מאוחרת יותר, בהשכמת הבוקר של פורים דפרוים, הגענו ל"מובלעת" ברמת הגולן. במפתיע הוכרזה "כוננות מלחמה" ואנחנו בינות לטנקים. פתאום קופץ ר' חיים מעל אחד הטנקים; החלפנו שתי מילים: — "נו"? ! — "שויתי"! ולא יספנו, ולא צריך היה להוסיף, כי דבור כזה אינו פוסק.

על הרגשה כזו של "שויתי" היתה חזרה הקיץ. ישבנו, כשמלאה שנה למלחמת הלבנון, ועסקנו בספור חסדי ד' במלחמת "שלום-הגליל", והנה סיעה של תלמידים, פחות ותיקים, אומרת שירה בנוסח דומה. ואחד גילה מצפוני לבבו; "כשרבצנו, תוך כדי הפגזה, בתחתית הטנק, חלפה המחשבה על המסופר ב"כתלנו" ז' על הגילויים הנזכרים שם, ושאתי מכך תעצמות".

כשאמר ר' עקיבא "חביבים יסורים", אמר ר' אליעזר: "סמכוני ואשב ואשמע" — צריך הכנה מיוחדת בשביל לשמוע איך נתגדל שעור קומתם של צעירים. "כה אמר ד', הראית את כל ההמון הגדול הזה, הנני נותנו בידך היום" "ויאמר במי" — אכן, התשועה באה ע"י נערי המדינה, הם שאסרו את המלחמה והם שהביאו את התשועה לגולן ולגליל.

הזיקה הזאת שעוברת בבית מדרשנו, בין חבורת הותיקים לבין המשמרת הצעירה היא המשמשת ערובה שלא ייבש המעיין. הוא המעיין שעליו שרו עולי הרגלים; שגם אם יש לקרוא עליהם "עוברי בעמק הבכא", הרי — "מעיין ישיתוהו", מעיין של שמחות, מעיין של ישועות, ממעיני הישועה.

יוסי בן שחר: בשבת עמדנו פחות או יותר בקו. עד אז אני זוכר את עצמי רק כ"מכונת מלחמה". באותו יום עמדנו בשקט ויצאנו החוצה. עמד שלמה בטנק מימיני ורצה לטול ידים על הטנק; צעקתי לו: "תטול על הטנק, ולא החוצה כי שבת היום" לשאלתו: "והרי ממילא המים יולו", השבתי שאז זה יהיה מכח שני בלבד. העצמה

הזו של הדיוק ההלכתי במצב כ.ה, נראית לי היום כנקודה שמ"מכונת לחימה" החזירה אותי להיות אדם רגיל.

ה ר ב ה ד ר י : גיזכר בהלכה, כי בשעה שמודים על גס אחד, יש להזכיר, משום חביבות הנס, את הניסים האחרים שארעו לבעל הנס. ומכיון שעסקים כאן בהודאה על ניסים, נזכיר גם מה שעבר על הרב כץ ועלי, שעה שבשנת תשט"ו זרקו עלינו רימון והיה חשש לחיינו. המחשבה הראשונה היתה, לחלץ או להחלץ, כפי ההלכה הפסוקה "חייך קודמים"; ר' יעקב לחש אז על אזני כשהוכנסנו לאמבולנס, שכנראה אלה הרגעים האחרונים וצריך להרהר בתשובה, השוטרים קלטו משפט זה, ומכאן התפתח החשד שאנו שייכים למחתרת מסוימת, ובמשך זמן הוצמדו בלשים למיטה בבית החולים. מתוך תקוה לגילוי כל שהוא. כשנתבררה האמת, לאחר שנה, כתב הרב רבינוביץ, בעל "דעת-סופרים", מאמר בו קרא לאנשי המשטרה לבקש סליחה מבני ישיבה, על שהם — השוטרים, לא עמדו על טיבם של המבקשים להרהר בתשובה עם צאתם מהעולם.

ש ל מ ה : רצייתי לספר על הרגשה שלנו כלפי הבחורים בישיבה, המבוגרים מאתנו והצעירים: כלפי המבוגרים מאתנו היתה הרגשה דומה להרגשה שבין בן לאביו. הרגשה זו נבעה מכך שהיה לנו אל מי לבוא, תחושת בטחון שאנחנו לא לבד, ומישהו "שם עלינו עין". ההתנדבות שלהם לעבור מתרמ"ש לטנקים היתה עבורנו נקודת אור. גם היום כשאני יוצא למילואים ופוגש בחברים המבוגרים, זו הרגשה טובה מאד. ביחס לצעירים — וזכרני, לאחר המלחמה, בשבוע של פרשת נח, חזרנו למובלעת לאחר התארגנות בעורף, ואני נהגתי את הטנק. כשיצאתי מתא הנהג ופתאום ראיתי את בני לנדאו ושמואל ויינברג ושאר החבר'ה הצעירים, נמלא לבי צער ורחמים. כאב לי לראות צעירים במערכות המלחמה, עם כל אשר עבר עליהם.

מ ו ט י ב ר א ל י : אני זוכר שהרב הדרי בא אלינו לשמחת תורה והתחילו לשאול על כל אחד. הרגשתי כאלו יש ספק בלבם אם אפשר לסמוך עלינו, בתור אלה ששומרים עליהם. כמו כן, נשאלה השאלה אם מותר להתנדב לשריון. שאלתי את הרב פריימן ולא קבלתי ממנו תשובה ברורה. כשחזרתי, אמרו לי שהכניסו אותי כבר לרשימה, והרגשתי איך שהוא בסדר.

הדבר שיותר מכל הזכיר לי את המלחמה היה בחזרה לישיבה, כשנסינו לארגן מחדש את "כולל אבן-העזר". אז הרגשנו בחסרונו של ר' שמואל. בנוסף לכך שהוא ישב ולמד בקול רם ונוכחותו הורגשה, העסק לא החזיק מעמד בחסרונו וכל הענין התפרק. דבר זה הזכיר לי יום יום את המלחמה.

ש ל מ ה : רצייתי לספר על ליל הסדר בשנת תשל"ד. שירתנו ברציפות 210 יום. בהגיע חודש ניסן — שוחרר הגדוד ואנו נותרנו בנפח לצורך עבודות השלמה. בערך שבוע

לפני פסח החלה מתיחות, ואת אשר יגורנו בא. היה זה יומיים לפני פסח והוחלט לגייס בחזרה את כל הגדוד. היינו ממש מוכי הלם.

יום לפני ליל בדיקת חמץ, נסענו לראש פינה בלילה ע"מ להודיע בבית שלא נגיע. היינו מיואשים. החבר'ה מהגדוד החלו להגיע מהבית. על מנת לרומם מעט את מצב הרוח, לקחו אותנו ל'פילון' שם פגשנו בחטיבה השניה. ביום שישי היינו ב'יפתח' והתארגנו לליל הסדר. באותה שנה חל ערב פסח בשבת וליל הסדר היה במוצאי שבת. הביאו לנו קופסות קרטון של הרבנות. ניסינו לארגן שולחן עם רשת הסואה. עשינו הכל ב'הידור'. התפללנו שחרית במנין מוקדם מאוד כדי שנספיק לסעוד סעודה שלישית — מצה עשירה. כל שנה צריכים לקיים "תשביתו" בשריפה באש, והנה ערב פסח יוצא בשבת, אז בע"ה כתוב "יד על כס י-ה" אולי ב"ד בניסן "מלחמת לה' בעמלק. יש לכך מקורות. אז במקום שזה יהיה באמת בחרב, זה יהיה בדבור, זה יהיה בשבת, ובערב פסח.

בשבת קודש בשעה 11.00 בבוקר, לאחר שבערנו את החמץ, כינס אותנו המג"ד באחת הסככות והודיע: רבותי, אני רוצה לומר לכם שהמלחמה כבר החלה. הסורים כבר מתחילים לטפס על החרמון ואני רוצה שכל אחד ידע שברגע הזה אין בין הסורים ובין הגליל — רק אתם. אני מבקש מכולכם לעלות לטנקים, וכל אחד יעשה את המוטל עליו...

הרושם היה נורא. נענו על זחלים מ'יפתח' על כביש הגליל לראש פינה ולגשר בנות יעקב (את זמן הנסיעה ניצלתי להגיד את 'ההגדה של פסח') והיתה בנו הרגשה, שכולם היו שותפים לה, שב"ה, הגענו לגשר בנות יעקב ועוד לא ראינו אותם, הגענו לעליקה וגם זה עוד שלנו וכך הגענו עד נפה. גם שם עדין שקט, עד שהגענו לקו באזור הר שיפון ליד עין זיון.

התפורנו בעמדות. שבת, ערב ליל הסדר. התפללנו מנחה, וא"א להתארגן. עומדים בשטח עם קופסאות הקרטון של הרבנות, ובזה נגמר. זכורים לטוב הלא-דתיים. הם נטו את האוהלים, הכינו שולחנות וארגנו להם ליל-סדר כדת וכדין. ואנחנו — הדתיים — לא עשינו כלום. ט"ו בניסן — ירח מלא, ולא אף ענן. מזג אויר נפלא. לאחר תפילת מעריב של יום טוב של פסח החלטנו לערוך "סדר" מרכזי לכולנו. החבר'ה הוציאו את קופסאות הקרטון. הנחנו שני ג'ריקנים זה על גבי זה — כשולחן. על הרצפה פרשנו ברזנט וכולם ישבו לפני ה"שולחן" וניסו לארגן לעצמם מצות. על המקבע תותח הכנתי חרוסת מבננה תפוח ויין. לאור הירח הצטרפו כולם, ובכל הנוסחים. שתינו ארבע כוסות לכולם היתה הרגשה נפלאה. המג"ד השתתף גם הוא.

באותו לילה, לאחר ריקודים "לשנה הבאה בירושלים" בשמחה אמיתית, הלכו כולם לישון ואיש לא שמר על המחנה מלבד "ליל שימורים הלילה הזה".

אחרי מספר חדשים עלתה למובלעת האוגדה של יוסי אנסבכר. החבר'ה סיפרו שהיתה להם שיחת רצינית על הבעיות של הציונות אחרי מלחמת יו"כ וכו' והמג"ד אמר

שהוא רוצה לספר להם שהוא ראה מה זה ציונות אמיתית — הוא השתתף בליל הסדר ליד עין זיון...
למחרת התעננו השמים ובט"ז בניסן החלו לרדת גשמים שהפכו את כל השטח לבוצי. במוצאי שביעי של פסח הגיעה הבשורה שיורדים.

ה ר ב ה ד ר י : אני יכול לספר לכם על חטיבת הדרום. נסעתי עם כל בני הבית לערוך שם את הסדר, דומני שבמעבר הגידי. ישבתי עם ברעם, מפקד האוגדה, ובאמצע הסדר פיננו את כולנו לרפידיים, כי אמרו שיש ידיעות. את כל הדרך עשינו על זחלים, והרגשנו מלחמה ממש.

י ו ס י א נ ס ב כ ר : שלמה אמר, שהרגישו כמו ילדים, ואני הייתי באמת ילד — בחור בשיעור ב' בישיבה. לכולם, לפחות בדרך מהישיבה עד שעלו לטנקים היה זמן להתכונן למלחמה. לי לא היה זמן גם לזה. כמו שאמר מוטי; לא ידעתי בדיוק מה זו מלחמה. למשל, אם אני רוצה להשוות: היציאה למלחמה שלה"ג, למרות שבחסדי ה' לא השתתפתי בה, היתה עבורי חויה הרבה יותר קשה. כשדופקים בדלת ב-2.00 בלילה ומוציאים אותך מהבית, והילדים ישנים... וכל מיני מחשבות עוברות במוחך, זה הרבה יותר קשה מאשר כשאתה עובר לפני התבה בשחרית ובמוסף ועושה הפסקה קלה בשעה 12.00 לפני תפילת מנחה שנקבעה לשעה 2.00.

הייתי בגזרה הצפונית, במוצב שנקרא "כתובה" ליד קנטרה. הימים שבין ר"ה ליו"כ היו של שלווה הנפש ושל מנוחה. ישבנו על שפת התעלה והיה זמן למחשבות. היתה אמנם מתיחות אבל לא משהו מיוחד. באותו יום כפור, בהפסקה שבין מוסף למנחה, כנס אותנו מפקד המוצב בשעת 12.30 והודיע שעומדת לפרוץ מלחמה בשעת 5.00 ועל כולם להכין את החגורים. אני בכלל לא הרכבתי חגור — עברתי לפני התבה. באותן שעות עמדו בזכרוני הרשמים של מלחמת ששת הימים; והיתה שמחה מסוימת על כך שנשתתף בחויה הזו של המלחמה. כך הרכיבו כולם את החגורים תוך הרגשה של שמחה מסוימת, שנבעה גם מדברי מפקד המוצב שבעוד עשרים וארבע שעות נהיה כמאה קילומטרים מכאן...

בשעה 1.40 ישבנו חמשה עשר איש במוצב, ונפל הפגז הראשון. המוצב הזדעזע והלב נפל. הייתי ממש ילד, בקושי ידעתי לגעת בנשק, פתאום צעקו: "כוננות ספיגה". מפקד המוצב צעק שכולם יצאו לעמדות אבל כולם נשאר רתוקים לכסא מפחד, ואיש לא יצא. לפתע צעק אחד: "אם אתם לא יוצאים לעמדות, שוחטים את כולכם". כולם יצאו לעמדות, אך לא היו מספיק אנשים שיאיישו אותן כי חלק מאנשי המוצב היו בבית, ומחוסר ברירה — גם שני הרב"צניקים — נפתלי שטרן ואני, תפסנו גם אנחנו עמדות. הקומנדו המצרי פשט עלינו מהתעלה, ועד כמה שידענו לתפעל נשק — תפעלנו.

אינני רוצה להלעיט בפרטים, אין טעם בזה, מה שאני יכול לומר זה כמה נקודות

שבכל אופן, הותירו עלי רושם: ברחנו משם ביום ראשון, י"א בתשרי. יהודי בשם זבולון אור-לב, שהיה סמל מוצב לקח את העניינים בידיים, וקבל על זה צל"ש. למעשה, אפשר לומר שאנשי המוצב הטביעו את הקומנדו המצרי במימי התעלה. מה ששמעו בקשר במוצאי יום כפור היה שכל שרשרת המוצבים הולכים ונופלים בזה אחר זה, ואנחנו השתדלנו להחזיק מעמד עד שביום ראשון בשעה 2.00 בצהריים, קבלנו פקודת נסיגה.

למרות שיש בזה ענין, אין רצוני להלאות בפרטים. ראיתי במזמור ק"ד: "מי חכם וישמור אלה ויתבוננו חסדי ה'"; לכאורה יש קושי בפסוק: מי חכם וישמור אלה ויתבונן חסדי ה', היה צריך להיות. ראיתי במפרשים שאומרים: "מי חכם וישמור אלה ויתבוננו חסדי" — אם הוא שם אל לבו ומנסה לשחזר, מנסה ללמד את המאורעות, אז החסדים מתבוננים אליו. החסדים מתגלים אליו בצורה כזאת שהוא מגלה את יד ה', כך הקב"ה הוביל את העניינים.

בנוסף לכך היו עוד כמה נקודות משמעותיות: נקודה אחת, כל האנשים שיצאו למלחמה, ומסתמא עברו דברים יותר קשים ממני, בכל אופן עוד השתתפו ב"נעילה", בשיחה ובירידה לכתל. אני רק זוכר שמאו, כל שנה אני נזכר בזה בשעת הנעילה. אז, לא היה הרבה מה לחשוב בגלל חילופי האש שהיו, אבל נזכרתי שעכשיו בישיבה יורדים לכתל, עם סיום נעילה. כל שנה יש בישיבה דיון אם לרדת או לא ואני יודע שגם על זה חשבתי אז.

נקודה שניה — אחרי שקבלנו פקודת נסיגה והמצב היה כזה שראו במשקפות שהמצרים כבר מגיעים למוצב, וכבר גמרנו. אני לא יודע באיזה מצב היה המוצב, בכל אופן היו כמה פצועים ושני הרוגים. ביניהם היה יהודי שומר מצוות בשם אברהם כץ, בן דוד של ר' אביגדור, אתו למדתי בליל יום כפור ספר יונה בחברותא. אותו היהודי היה בעמדה לידי, עמדה שחטפה פגיעה ישירה. בראש השנה הוא יצא לחופשה ומסרתי דרכו ברכת "שנה טובה" לר' אביגדור. לפי זה ידע ר' אביגדור שהיינו ביחד וכשיצאתי לחופשה צלצל אלי לברר מה העניינים אתו. במצב הלחץ שהיה במוצב, נאלצנו לקחת את הפצועים והשארנו את ההרוגים; הוא נשאר שם, ומבחינת צה"ל נחשב לנעדר — כל זאת לא יכולתי להגיד לו.

נקודה נוספת שהרשימה אותי היתה כשהגענו לבלוזה, למפקדת החטיבה. היתה הרגשה קשה שכל המוצבים נפלו, וכשהגענו התנפלו עלינו בנשיקות וחיבוקים מרוב אהבה. זו עוד נקודה שנחרטה לי היטב, למרות שקשה לי לשחזר, כי הייתי בחור מאד צעיר ולא הבנתי את עומק ואימת המאורעות.

הנקודה האחרונה מצטרפת למעשה לנקודות שנאמרו כאן, והיא ליותה אותי גם אחר כך. עלינו לרמת הגולן לכפר נסד, לתל ענתאר. באותו ליל הסדר היינו בחרמון. תופעה חשובה שהתחילה במלחמת יוה"כ היתה קידוש השם של בני ישיבות ה"הסדר". היום זה דבר פשוט בצבא וצמרת הפיקוד של צה"ל, אך אז זו היתה הפעם הראשונה שבני ישיבות, אנשים השקועים בתורה, יצאו למלחמה, אותו ספור נמשך גם כשעלינו

לרמה; משום מה הגיעו לצוות שלנו מהטלויזיה. אצלנו זה פשוט שהכל מכח לימוד התורה; המטען שלוקחים מכתלי בית המדרש — אבל אז זו היתה תופעה שרק החלה להתפשט. "מי חכם וישמור אלה ויתבוננו חסדי ה'".

ה ר ב ה ד ר י : לפני שר' יששכר ידבר, אקדים הקדמה. באותה תקופה עמד ר' יששכר בסוף תקופת ה"הסדר"; קיימנו שיחות על תכניות העתיד ועדין לא נפלה הכרעה. בינתיים פרצה המלחמה וכשעלינו לרמת הגולן אי אפשר היה להגיע למקום שיששכר היה שם. זכורני במחסום ליד חאן-ערנבה נעצרנו, ואז העברנו אליו, דומני מסכת ברכות (זאת היחידה שנשארה לנו) עם קצת ממתקים ונדמה לי שאף צרפתי כמה ד"ת בכתב על פרשת חיי-שרה.

לאחר הפסח חזר יששכר ללמודים, וכמובן ששמחתנו היתה גדולה, מבלי שחזרנו לדון בבעיית העתיד, עד שיששכר נעשה ר' יששכר. חמש שנים אחר זה, בתחילת "זמן" הקיץ, יששכר נכנס אלי לחדר ואומר: "נדרי לה' אשלם" — שילמתי. ואז נתברר לי כי שעה שהוא שכב באחת ההפגזות והיה נתון בסכנה, הוא נדר שאם יחלץ מההפגזה, הוא ישאר בישיבה למשך חמש שנים. מה שפעלו דברים אלה, על חמש שנים, בשמים, הקב"ה יודע, אבל מה שנעשה פה בתקופת זמן זו — אנו היודעים ועדים.

י ש ש כ ר : כאן דברו על כך שהיינו צעירים במלחמה; אני הייתי אז ממש ילדון. שמחתי לצאת למלחמה, ורקדתי משמחה על ההזדמנות שהיתה לי, לצאת למלחמה. בשעות האחרונות בישיבה — הייתי האחרון שנפרד מר' שמואל אורלן, שהיה בן חדר שלי. אמרנו תהילים בהתלהבות עצומה ברחבה עם ר' נחום ואני זוכר את זה כמו היום. לאחר מכן לא הגיע אלי הצו, צלצלנו ובשעה 12.00 הגיע הצו, ואז נשארנו רק פרג'ון ואני.

האמת היא שלפני שיצאתי למלחמה היה לי ברור שאני מחליט לבטל את תכניתי ללמוד באוניברסיטה. כל הדרך ישבתי ליד פרג'ון ונסיתי לשכנע אותו שיחליט כמוני, להשאר בישיבה. איך אתה יכול להרשות לעצמך לצאת למלחמה, כשיש לך תכניות של אוניברסיטה, אך לא הצלחתי. בסוף נרדמנו שנינו והתעוררנו ברמת-השרון, שם עצר הנהג, לשתות קפה.

כשהפציע הבוקר הגענו לכפר-נחום, בדרך לרמת-נפתלי והורייתי לנהג לעצור שם. אמרתי לדוד: "אנחנו יורדים כאן; אני מכיר את המפקדים היטב והם לא יתנו לנו להתפלל. ראשית כל צריך להתפלל, ולא — נגיע לבסיס שאינו שלנו, שאנחנו לא מכירים כלל ותתחיל מהומה, בוא נתפלל". ירדנו והתפללנו.

אחר כך אמרתי לדוד: "אני לא יוצא בלי שאני נפרד מאמי"; קודם כל, שההורים יתנו לי את ברכת הדרך". כנסנו לכפר-נחום והלכנו לבית הרב המקומי ומשם התקשרתי. ידעתי שאמי ז"ל, לא תוכל לסכול את כל העניין אם היא לא תדע מה

קורה ואיפה אני. עד היום, כשאני חושב על הענין, עולה במוחי תמיד שאולי המצוה הזאת של כבוד אב ואם שקיימתי בדקה התשעים, לפני כל הקלחת, עזרה. בכיתי פעמיים לפני המלחמה; אחרי המלחמה כבר לא בוכים. פעם אחת בהיותי בחטיבה, לאחר שהיא ירדה לדרום בלי טנקים, באוטובוסים. היה שם זחל"ם עם מכשיר קשר וכולם שמעו את הבשורות: זה הרוג וזה פצוע וכו'. התקיים שם: "וינועו העם, ויעמדו מרחוק". המפקדים שהתחילו לחפש אנשים כדי לזווד את הטנקים שהיו שם ולנוע אתם, שמעו תשובות בסגנון: "אני מהצפון, ואני מהדרום ואני ככה ואני ככה". כשראיתי שכך המצב נגשתי לאחד מהם ואמרתי לו שאם הוא מתפש אנשים לצפון, שיקח אותי אתו, במקום שארד לדרום. שוורצברט (כיום שחר) שראה אותי הולך אתו הצטרף גם הוא; דוד פרג'ון ירד לדרום.

זיודנו את הטנק והלכתי לקבל מדים. זכור לי וכוח שהיה לי עם האפסנאי: בקשתי שני זוגות מדים כדי שאוכל להחליף בשבתות וכו'... כך קרה שבערב סוכות כשרציתי להחליף בגדים, כדי לקבל את החג, התברר שהמדים שקבלתי לא היו מתאימים ונאלצתי לוותר על הרעיון. לאחר שכבר הכנתי עצמי לכך, מבחינה גפשית, היה לי מפח נפש גדול.

כל טנק שהיה מוכן היה עולה. לאחר שזיודנו את הטנק, עלינו. בדרך, בעברנו ליד אזרחים, זרקו לנו אוכל לטנק, וזה מאד רגש אותי. נכנסתי לטנק ובכיתי; זו היתה הפעם הראשונה.

הצטרפנו לכוחות, וברדת הלילה נכנסנו לחניון. למחרת, עמדנו בשיירה וחצתה אותנו שיירה אחרת. המפקד שלי שהכיר את המטקי"ם האחרים, שאל על מספר אנשים. "זה נהרג, וזה נהרג וכו'". הבנתי שכל המפקדים שהיו לי בצמ"פ נהרגו, והתחלתי להרגיש שזו מלחמה ולא משחק ילדים.

אני רוצה להזכיר שוב, שיצאתי למלחמה בדעה ברורה שאני מבטל את תכניותי לגבי עתידי באוניברסיטה. אך לאחר מכן, התגלגל כך בחסד ה'. היתה מלחמה שאי אפשר לתארה, וכל הזמן הייתי יחיד. שוורצברט היה אתי אך הוא לא ראה דבר כי הוא היה כל הזמן בתא הנהג; את האוכל הוא קבל ממני ואת הצרכים נתן לי בקופסא. פעם אחת הוא יצא החוצה כדי לחמש את הטנק, נפל פגז לידינו והוא נכנס פנימה בחזרה וכך יצא שהוא לא הבין כלל את משמעות המלחמה. הוא היה במלחמה ארבעה ימים אבל לא ראה דבר מכל ההרס והגוויות, שאנחנו ראינו מבחוץ — אדם שנמצא בסכנה, ולא מודע לכך.

יום אחד היינו במקום שנורו לעברו מסות של פגזים. שם ארעו לי שני ניסים: לאחר שלא נותרה שום אפשרות של תזוזה, הוחלט לתקוף את אחרון המוצבים, מוצב 111. נשאר אחד עשר טנקים שהתחלקו למעין שתי פלוגות — חמשה טנקים וששה טנקים — אחת תוקפת ואחת מסתערת. אנחנו היינו המסתערים, ששה טנקים כנגד גדוד ארטילריה ושריון של הסורים. אמרו לנו שברגע שאנחנו יוצאים ממסתורנו, מאחורי הגבעה, עלינו לנוע במהירות עצומה בכיוון המוצב ולשטוף בפגזים ככל היותר. ואז,

ברגע ההסתערות כשהטנק מטלטל, והיה לנו אדם נוסף בטנק, ויורים פגזים והמצב בכי רע, נדרתי שאם הקב"ה יוציא אותי מההסתערות הזו בשלום, אני נודר שאשאר חמש שנים בישיבה. לאחר שהסתערנו, טנקים בערו מהצד הסורי, וטנקים חדשים מדגם T-62 ננטשו בשטח. המשכנו לאגף את הטנקים הסורים שכוונו אלינו ממטרים ספורים. תותחנים ירו והשמידו כח סורי שלם בלי שיהיה לנו שום נפגע. במקום זה נפגע הטנק שלנו ונטשנו אותו.

נס אחר היה לאחר שהטנק נפגע וירדנו למטה. לאחר יום של לחימה, בו לא הנחנו עדיין תפילין, כשערב החג עומד בפתח, בקשתי רשות מהמט"ק ללכת להביא את התפילין. השטח היה מופגז והמט"ק ענה לי שאם אני הולך הוא יורה בי; נאלצתי לוותר על הרעיון.

לאחר מכן הצטרפנו לכח שרמנים, שהיו שם כדי למשוך אש. לאחר מכן קבלנו, שוורצמן ואני, טנק כשהוא הנהג ואני התותחן, הטען והמפקד, היינו צריכים להסתער לאחר זמן מסוים, אך כמה שעות לפני שיצאנו לדרך הגיע צוות נוסף. אמרתי להם שאני צריך טען ותותחן אך הם השיבו שהם מוכנים לעלות לטנק רק בתור צוות שלם. הסכמתי וירדנו מן הטנק. אף אחד מהטנקים האלה לא חזר...

באותו מקום היה מקום האיסוף של כל הפצועים וההרוגים ואמרתי לשוורצברט שאי אפשר לשבות שם שבת. לקחנו עצמנו והגענו ל"פילון". המחשבה הזאת במה זכינו, בזכות אותו צוות שהתנה שהם מוכנים לעלות רק ביחד, העובדה שאף אחד לא חזר — הם נתנו לנו את החיים במתנה.

כשהגענו ל"פילון" היתה כבר שבת. אנחנו ידענו מהי שבת לאחר כל מה שעבר לעינינו, אבל היו אחרים שבאותה עת שיחקו קלפים. המעמד הזה של חבורות המשחקות קלפים וכן המעבר ממצב המלחמה למה שראינו שם הביא להלם; אם לא מהקרב, אז מכך.

אמרו לנו שכל מי שהטנק שלו נפגע, זכאי לעשרים וארבע שעות חופשה. החיילים האחרים התפלאו על כך שלא יצאו והסברנו להם ששבת. הם טענו שהרב גורן בטל את השבת ותמהו על כך שנשארו.

לאחר כל זאת, הצטרפנו לגדוד. אמנם, לא לכח הלוחם, אלא לדרגים. כשבאו לחפש אנשים שישלימו צוותים, הם לא נתנו שיקחו אותנו. הם האמינו שכשנהיה אתם, הם לא יפגעו. גם מי שהיה מחוץ לאוירה, כשחפשי אנשים שיצטרפו למנין — כולם הצטרפו. היינו בשבילם הקמע.